

УДК 811.161.1'255.4:351.751.5(47+57),,1933/1935”

Кампанія проти «Націоналістичного шкідництва» в перекладі в Україні в 1933-35 роках

Кальниченко О. А.

доцент, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail kalnychenko@ukr.net;
ORCID:<http://orcid.org/0000-0001-7808-357X>; GOOGLE SCHOLAR: [https://scholar.google.com.ua/citations?user=8JmNv3wAAAAJ&hl=uk;RESEARCH GATE:https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Kalnychenko3](https://scholar.google.com.ua/citations?user=8JmNv3wAAAAJ&hl=uk;RESEARCH_GATE=https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Kalnychenko3)

Кальниченко Н. М.

старший викладач кафедри мовної підготовки 2 Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: kalnychenko@ukr.net;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-1022>
(Харків)

Дослідження присвячено радянській політиці перекладу в Україні в 1933-35 роках, коли спостерігається поступова зміна в офіційних поглядах на переклад і у перекладі з'являється нова функція, пов'язана з національною політикою, адже переклади розглядаються як інструмент консолідації республік Радянського Союзу навколо Росії. У статті показано, як в середині 1930-х років сталінський режим відверто диктує не лише вибір текстів для перекладу, вибір джерельних мов, але й сам перекладацький метод. Описана кампанія проти «націоналістичного шкідництва» в перекладі в Україні, яка навряд чи має аналоги в Європі в ХХ столітті, коли критика результатів роботи перекладача нерідко зводиться не до того, що переклад поганий або має певні недоліки, а до прямих звинувачень у шкідництві та контрреволюції. Проаналізовані п'ять погромницьких публікацій в пресі, спрямованих проти «шкідників» у сфері перекладу, як політичної літератури («перекручення» творів Леніна в українських перекладах за редакції Скрипника), так і художньої («перекручення» перекладачами-шкідниками творів Максима Горького та «Піднятої цілини» Михайла Шолохова), як та частина кампанії, що доступна спостереженню. Продемонстровано, що наслідком кампанії стало масове переписування вже існуючих перекладів, у тому числі й із західноєвропейських мов, та перехід від суто українського перекладу до перекладу русифікованого, адже нові переклади та редакції «очищаються» від «архаїчних» та питомих українських слів, що повертали до національної історії, та «чужорідних» елементів (європеїзмів), натомість заборонені слова та граматичні форми замінюються на «інтернаціональні» сучасні слова та конструкції з російської мови.

Ключові слова: «націоналістичне шкідництво» в перекладі, повторний переклад, політика перекладу, русифікація, сталінський режим, Україна

Кальниченко А.А., Кальниченко Н.Н. Кампания против «националистического вредительства» в переводе в Украине в 1933-35 годах Исследование посвящено советской политике перевода в Украине в 1933-35 годах, когда наблюдается постепенное изменение в официальных взглядах на перевод и у перевода появляется новая функция, связанная с национальной политикой, ведь переводы рассматриваются как инструмент консолидации республик Советского Союза вокруг России. В статье показано, как в середине 1930-х годов сталинский режим откровенно диктует не только выбор текстов для перевода, выбор исходных языков, но и сам переводческий метод. Описана кампания против «националистического вредительства» в переводе в Украине, которая вряд ли имеет аналоги в Европе в ХХ веке, когда критика результатов работы переводчика нередко сводится не к тому, что перевод плохой или имеет определенные недостатки, а к прямым обвинениям во вредительстве и контрреволюции. Проанализированы пять погромных публикаций в прессе, направленных против «вредителей» в сфере перевода, как политической литературы («извращение» произведений Ленина в украинских переводах под редакцией Скрипника), так и художественной («извращение» переводчиками-вредителями произведений Максима Горького и «Поднятой целины» Михаила Шолохова), как часть кампании, которая доступна наблюдению. Продемонстрировано, что следствием кампании стало массовое переписывание уже существующих переводов, в том числе и из западноевропейских языков, а также переход от чисто украинского перевода к переводу русифицированному. Новые переводы и редакции «очищаются» от «архаичных» и истинно украинских слов, возвращающих к национальной истории, и от «чужеродных» элементов (европеизмов), а вместо этих запрещенных слов и грамматических форм употребляются «интернациональные» современные слова и конструкции из русского языка.

Ключевые слова: «националистическое вредительство» в переводе, повторный перевод, политика перевода, русификация, сталинский режим, Украина

Kalnychenko O.F., Kalnychenko N.M. Campaigning against the «nationalistic wrecking» in translations in Ukraine in 1933-

35. The study deals with the Soviet translation policy into Ukrainian in 1933-35, when a gradual shift in official judgments on translation took place and a new function of translations, the one connected with nationalities policy, emerged, as translations became considered an instrument of consolidation of the Soviet Union republics around Russia. Stalinist regime has been shown to have attempted to openly regulate literary expression in translated books, including not only the textual choices and source language, but even the translation methods. The study describes a unique for the XX century Europe campaign in press against “the nationalistic wrecking” in translation incriminating the translators a nationalistic distortion and counterrevolutionary actions toward separating the Ukrainian language from Russian (and not at all inaccuracy of translation!). Five condemning publications against “wreckers” in translation of both political literature (“distortions” of Lenin’s works in the translations edited by Scrypnik) and fiction (“distortions of Maxim Gorky works and of Sholokhov’s *Virgin Soil Upturned* in Ukrainian translations), as a part of the campaigning accessible to the observer, have been analyzed. The campaign has been displayed to have triggered plentiful relay translations as well as retranslations and revisions to near the texts to Russian. Their vocabularies were purged of “archaisms,” or words harkening back to national history, and “alien” elements (e.g., the vocabulary of Polish or Czech origin), and the prohibited words and other elements were replaced by “internationalist” ones (Russian-derived modern vocabulary and grammar constructions borrowed from Russian).

Key words: nationalistic wrecking in translation, retranslation, Russification, Stalinist regime, translation policy, Ukraine

1. Вступ. Останнім часом, коли склалося розуміння перекладознавства як комплексної міждисциплінарної науки, яка спирається на цілу низку як гуманітарних, так і соціальних дисциплін, серед істориків перекладу набуває поширення думка, що вони мають прагнути того, аби результати їхніх досліджень стали частиною не лише історії зв'язків між культурами у певний часовий проміжок, чи у певній предметній сфері, але й частиною історичної науки як такої [20, а також див. дискусії щодо цього у п'ятому числі журналу *Translation Studies* за 2012 рік та у першому числі журналу *The Translator* за 2014 роки]. Дослідження перекладу може і повинно внести помітний вклад у наше розуміння будь-якого історичного контексту, а особливо коли політика у сфері культури стає пов'язаною з політикою будь-якої диктатури чи великодержавного шовінізму, адже режим з амбіціями повного контролю над культурним середовищем та забезпеченням його сумісності з власним ідеологічним порядком денним має визначитися з позицією щодо взаємодії з іншими культурами. Отож, за тих режимів, де до культурного обміну ставляться з підозрою або ворожістю, переклад перетворюється на питання, що виходить далеко за межі сфери культури в сферу політики держави, і через те переклад є способом відстеження проявів влади в конкретні історичні моменти. Тому вивчення питань, пов'язаних з перекладом в Україні в середині 1930-х років, може дати уявлення про ідеологічну, культурну, мовну та перекладацьку політику сталінського режиму, про зміну ідеологічних моделей і практик у 1930-х – середині 1950-х років, коли сутність культури ототожнювалася з ідеологією.

Протягом останніх десятиліть науковці досліджують переклад не лише як результат індивідуальної творчої діяльності перекладача, а й як діяльність, що обумовлена об'єктивними чинниками, наприклад, соціально-культурним середовищем. Культурологічний та соціологічний підходи до перекладу істотно розширили межі перекладацько-

го аналізу. Тобто, переклад – це не лише передача тексту на одній мові засобами іншої мови, не лише перенесення явища однієї культури в іншу, але й важливий соціальний чинник, що несе на собі прикмети місця, часу, умов свого створення і впливає на ці місце, час і умови; іншими словами, переклад – це соціальний акт [4]. Перекладач завжди змінює текст, навіть не навмисно, під тиском різноманітних обмежень – ідеологічних, політичних, економічних тощо, які властиві тій культурі, до якої він належить. Суттю ідеологічного втручання у випадку перекладу є те, що вибори, які здійснюються в процесі перекладу (не тільки перекладачем, а й усіма тими, хто втягнений у його видання, в тому числі тих, хто вирішив обрати текст для перекладу), потенційно визначаються ідеологічно обумовленими стратегіями, які визначаються тими, хто має владу, тобто ідеологія проявляється через перекладацькі стратегії, які визначаються нормами [5].

В історії українського перекладу середина 1930-х – середина 1950-х років – це період спаду перекладацької активності та зацікавленості в перекладах із західноєвропейських мов, появи численних повторних перекладів та нових редакцій, здавалось би, нещодавно виданих творів, причому нерідко без згадки імен перекладачів [7; 8]. Характерною ознакою початку цього періоду в Україні (кінець 1933 – початок 1935) є також кампанія проти «націоналістичних шкідників» у перекладі, аналогів якій ми не бачимо в жодній іншій традиції перекладу. Щоправда, в Росії у 1936 році розпочалася кампанія «боротьби з формалістами» чи «буквалістами» в перекладі (Євгеній Ланн, Георгій Шенгелі), що тривала майже двадцять років [див. напр., 1], але «формалістів» не звинувачували у шкідництві та контрреволюції, й ніхто переклад не оголошував кримінальним злочином і не вимагав карного покарання для перекладачів.

Саме можливість зробити певні висновки про вплив на переклад політичного контексту в Україні середині 1930-х років і зумовлює а к т у а л ь н і с т ь нашого дослідження.

Отже, об'єктом дослідження є радянська політика перекладу в Україні в середині 1930-х років, а кампанія проти «націоналістичного шкідництва» в перекладі, розгорнута в Україні у 1933–35 роках, як інструмент впливу політичної ідеології більшовиків на перекладацькі вибори шляхом формування нових норм, а отже й самоцензури (на додаток до цензури та економічних важелів) – його предметом. Матеріалом дослідження стали п'ять програмницьких публікацій в пресі, спрямованих проти «шкідників» та «контрреволюціонерів» у сфері перекладацької діяльності, як та частина кампанії, що доступна спостереженню нашого сучасника.

Мета роботи полягає в описі сутності кампанії, її вимог та наслідків для українського перекладацтва, і ширше – для української культури.

2. Кампанія проти «націоналістичного шкідництва» в перекладі в Україні у 1933-1935 роках.

2.1 Зміна ставлення до перекладу

На початку 1920-х офіційне ставлення до перекладів згідно з інтернаціоналістичним пафосом часу і сподіваннями на «світову революцію» спочатку було дуже схвальним, адже переклади були покликані ознайомити широкі маси з культурною спадщиною всіх народів світу і тим самим прищепляти почуття солідарності з трудівниками інших країн. Та на початок 1930-х років, тобто після повного переходу влади до Сталіна, спостерігається поступова зміна в офіційних поглядах на переклад: спад інтересу до перекладів із західноєвропейських мов, особливо поезії, відповідає ізоляціоністським тенденціям цього періоду. Зате у перекладу з'являється нова функція, пов'язана з національною політикою: переклади розглядаються як інструмент консолідації республік Радянського Союзу і як засіб спілкування між культурами народів СРСР [21]. Приблизно з середини 1930-х років різко зростає кількість перекладів з мов народів СРСР. Але мова, певна річ, йшла не про братання народів і культур, а про вибудовування в процесі перекладу відносин влади і підпорядкування.

2.2. Політичний контекст кампанії

Сталін покладав на українських націоналістів провину у тому, що українське селянство чинило спротив примусовій колективізації сільського господарства, яку більшовики розпочали 1929 року. Протягом наступних місяців та років Сталін та його пропагандисти стверджували, що ідею українізації підхопили іноземні агенти та націоналісти, які використовували її проти партії більшовиків, відриваючи українське селянство від Москви та підриваючи плани колективізації на селі, замість того, аби допомагати його втілювати [19, с. 241-242]. Як пише американський дослідник історії України Джеймс Мейс, «в березні 1930 року Москва починає кампанію боротьби проти націоналістичних ухилів в Україні. Незабаром XII З'їзд КП(б) У [відбувся 18–23 січня 1934 року в Харкові – Прим. авторів] ухвалює, що хоча великодержавний російський шовінізм є небезпечним, та в Україні в даний

момент головну небезпеку становить буржуазний український націоналізм. В Україні розпочався трагічний період повної русифікації, коли перехід на російську мову означав демонстрацію політичної лояльності до режиму» [18, с. 35]. Наступ на національних представників у системі влади в Україні, а також в інших неросійських республіках, що почався 1930 року з процесу над нібито членами «Спілки Визволення України», поклав край політиці, яку партія вела до цього, за якої російський великодержавний шовінізм сприймався як головна загроза режиму [19, с. 248]. Перший чіткий сигнал про відмову від українізації надійшов у 1929 році, коли ДПУ почала заарештовувати українських інтелігентів старшого покоління за звинуваченням у приналежності до фіктивної організації «Спілка визволення України» перед одним з перших радянських показових судових процесів, який відбувався в Оперному театрі в Харкові з 9 березня по 19 квітня 1930 року і в основному був спрямований проти провідників української інтелігенції на передньому краї української справи. Зокрема на судовому процесі ДПУ розкрила «шкідництво» мовознавців, які брали активну участь у стандартизації українського правопису та складанні двомовних і термінологічних словників, а також звинувачували їх у прагненні відокремлення української мови від «братньої російської» [11, с. 147-149]. З 45 обвинувачених (інші були засуджені без суду), щонайменше 4 були провідними перекладачами – Сергій Єфремов, Андрій Ніковський (вони також редагували та доповнювали нову редакцію словника Грінченка «Української мови»), Людмила Старицька-Черняхівська та Михайло Івченко).

2.3. Газетний звіт про виробничу нараду з перекладачами художньої літератури: видавництво даватиме роботу тільки тим перекладачам, які з усією відданістю виконують лінію партії

17 листопада 1933 року виробничий сектор Харківського Місцевого Комітету письменників провів у Будинку літератури ім. Блакитного виробничу нараду з перекладачами художньої літератури, розлоге повідомлення про яку під промовистою назвою «Забута ділянка літератури» було надруковане на 4 сторінці «Літературної газети» від 10 грудня. Автор цієї публікації, який підписався криптонімом А. Хм-кий, заявляв: «Загострення класової боротьби, шалений опір політиці партії й радвлади з боку куркульських елементів, широко виявившись на ділянці культури, дали, зокрема, яскраві прояви на мовному фронті, особливо на ділянці перекладної літератури. Тут констатуються факти явного шкідництва, фашистсько-націоналістичні вилазки класового ворога, тут є цілий ряд ідеологічних зривів» [13, с. 4]. Далі він пояснював чому «класовий ворог» спрямував свої виступи на ділянку перекладу, діючи тут як одверто нахабно, так і приховано, «тихою сапою» (любимий вислів Йосипа Сталіна), адже, той «правильно зважив зна-

чення перекладної літератури, як могутнього засобу єднання трудящих в інтернаціональному, світовому масштабі, він правильно зрозумів, яке значення має галузь перекладацької літератури для поширення соціалістичної культури, в різноманітному великому Радянському Союзі» [Там само]. Саме цим автор і пояснює те, що в обговоренні роботи над перекладною літературою основним моментом «був момент політичний».

Потім у статті наводяться цитати з деяких виступів, зокрема керівника сектора перекладної літератури найбільшого з видавництв художньої літератури на той момент «Література і мистецтво» (ЛіМ), що входило до складу Державного видавничого об'єднання України (ДВОУ), письменника та кіносценариста Я.В. Олесіча: «В роботі над перекладною літературою на основне місце висувається питання про ідеологічну чіткість, про боротьбу за високоякісний ідеологічний рівень продукції» [Там само]. Звертаючись до критики роботи ЛіМ'у в минулому, Яків Олесіч визнає факт замовлення перекладів Сергію Єфремову, Михайлу Івченку, Дмитру Загулу (Всі троє на той момент репресовані: перші двоє засуджені у показовій сфабрикованій ОДПУ Української СРР справі Спілки Визволення України у 1930 році, а Загул – у 1933 році, як член літературної організації «Західна Україна»). За словами Олесіча, «основні роботи опинилися в людей, яких треба викреслити із списку перекладачів» (при цьому названо імена Загула, Зерова, Єфремова). В кінці виступу Олесіч запевняв, що нині напрям роботи в ЛіМ'і кардинально змінено і що «видавництво даватиме роботу тільки тим перекладачам, які з усією відданістю виконують лінію партії» [Там само].

Потому автор статті констатує, що аналогічне становище було і в інших видавництвах художньої літератури, «бо ж ця ділянка, справді, і досі занедбана» [Там само]. Інший доповідач, відомий перекладач й авіаконструктор Євген Касяненко, говорить, що «Оркокомітет ОРПУ і МК письменників повинні перейти на нові рейки в роботі з перекладачами і над питаннями художнього перекладу». (Оркокомітет Організації радянських письменників України (ОРПУ) – У цей час відповідно до постанови ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 року під патронатом ЦК КП(б)У відбувалася організаційна підготовка І з'їзду письменників України, який розпочався за півроку в червні 1934 р. в Харкові, а після перенесення столиці продовжив роботу в Києві, на якому було оформлено Спілку радянських письменників України).

Ще один промовець (Іван Маненко) завершив свою промову словами: «Як високохудожній, оригінальний твір може дати письменник, що не стоїть осторонь від соціалістичного будівництва, від класової боротьби, яка навколо нього точиться; письменник, що гаразд підкований з усіх поглядів, так і перекладач, може дати добрий переклад, тільки

стоячи на відповідному ідеологічному і художньому рівні, будучи всебічно кваліфікованим, будучи активним борцем на фронті соціалістичного будівництва... Не може перекладати людина, яка, скажім, не втямила гаразд всіх тих націоналістичних збочень, що їх допустився М. Скрипник і ті працівники, які його оточували, того контрреволюційного шкідництва на фронті культури, зокрема й на мовній ділянці, яке робили Бадани [Йдеться про Олександра Івановича Бадана (1894 – 1937) – українського політичного діяча лівого спрямування, історика і правника, звинуваченого у «яворщині», «націоналістичному ухилі» в історії, редактора «Статей і промов» Миколи Скрипника й заарештованого 19 лютого 1933 у справі «Української військової організації» - Прим. авторів] і інша фашистська наволоч, ховаючись за широкою спиною М. Скрипника» [Там само]. А ще автор допису повідомляє, що нарада обрала комісію в складі т.т. Якова Олесіча, Євгена Касяненка, Івана Маненка, Миколи Іванова і Валеріана Підмогильного, доручивши їй підготовку першої широкої конференції перекладачів художньої літератури, яка так тоді й не відбулася.

2.4. Курс ВКП (б) на націонал-більшовизм
Перехід ВКП (б) до політики ставлення до неросійського націоналізму як до головної загрози для СРСР був остаточно оформлений в січні 1934 року [19, с. 248], коли Сталін у своїй Звітній доповіді про роботу ЦК ВКП (б) 26 січня 1934 року на Сімнадцятому з'їзді партії заявив, що «головну небезпеку становить той ухил, проти якого припинили боротися та якому дали, таким чином, розростися до рівня державної небезпеки» [10, с. 362]. Свою точку зору він проілюстрував прикладом: «На Україні ще зовсім нещодавно ухил в бік українського націоналізму не становив головної небезпеки, але коли проти нього припинили боротися та дали йому розростися до того, що він з'єднався з інтервенціоністами, цей ухил став головною небезпекою» [Там само]. Подібних тверджень про російський шовінізм в доповіді не було. Рішення, які Сталін та партія ухвалювали протягом наступних місяців після з'їзду, продемонстрували, що партія готувалася відродити деякі елементи дореволюційного російського націоналізму [19, с. 248-249]. Іншими словами, саме в цей час спостерігаються зміни в партійній ідеології: відхід від матеріалістичного пролетарського інтернаціоналізму, характерного для 1920-х рр., до націонал-більшовизму як ідеології сталінізму (культ особистості, русоцентризм, державно-патріотична ідеологія, що нагадує царську «великодержавність») [16].

2.5 Боротьба із «шкідництвом на мовному фронті»
6 квітня 1933 року наказом нового керівництва Наркомосу України було організовано комісію під головуванням А. Хвилі для перевірки роботи «на мовному фронті», і як повідомлялося в постанові Народного комісара освіти УСРР В. Затонського «Про «Український правопис»» від

5 вересня 1933 року: «Комісія, крім питань української наукової термінології, розглянула правопис і кардинально його переробила, відкинувши штучне відмежування української мови від російської мови, спростивши правопис, ліквідувавши націоналістичні правила цього правопису, що орієнтували українську мову на польську, чеську буржуазну культуру» [12, с.108]. З цього моменту боротьба із шкідництвом на «мовному фронті», яку розпочав Наум Каганович статтею «Проти «народництва» в мовознавстві (Куди йде українська літературна мова?)», яка з'явилася у першому числі журналу «Прапор марксизму» за 1930 рік, поновлюється з новою силою у другій половині 1933 року в межах наукових закладів (наприклад, виступ Петра Горещького на засіданні секції сучасної української літературної мови 27 жовтня 1933 року «Націоналістичні перекручення в питаннях українського словотвору» [12, с. 14]) і виплескується на сторінки нового журналу «Мовознавство», періодичного видання Інституту мовознавства, що виходив з 1934 р. (по два випуски на рік). Уже в першому числі цього видання у вступній статті «Від редакції» діяльність мовознавців Інституту української наукової мови і Науково-дослідного інституту мовознавства називається «войовничою програмою українського фашизму в мовознавстві, спрямованою на те, щоб спинити буйний розвиток української мови, втиснути цей розвиток в рамки XVIII-XIX століття, скерувати його на шлях буржуазного Заходу, відірвати від культурного й мовного розвитку наших братніх республік, зокрема РСФРР». [2, с. 3]. Саме у виступі Андрія Хвилі вперше пішла мова про «штучний відрив від спільної братньої українській мові – мови українського народу» [12, с. 113], що стає лейтмотивом у кампанії критики не лише українських мовознавців та лексикографів, а й перекладачів. За словами Юрія Шевельова «Новим у цей період було те, що наступ на українську мову ззовні, русифікаційний тиск на мовця, тепер сполучався з наступом на мову зсередини: саму структуру, основу безборонної літературної мови відкрито російським впливам і позикам, а її діалектну основу зрушено на схід» [14, с. 208-209].

2.6 Критика «націоналістичних перекручень» в українських перекладах Леніна Уже в другому числі «Мовознавства» міститься публікація «Націоналістичні перекручення в українських перекладах творів Леніна» Наума Кагановича (який тоді щойно був призначений директором Інституту мовознавства, на той час майже цілковито спустошеного звільненнями та арештами, керівником усіх мовних видань і проєктів), в якій той виступає із звинуваченнями перекладачів українського видання творів Леніна за редакції М. Скрипника, опублікованого у 1929-31 роках видавництвом політичної літератури «Пролетар», у прагненні відірвати українську мову від російської: «Перше видан-

ня українського перекладу творів Леніна, що його редагував М. Скрипник, спотворене і перекручене націоналістами. Перекладачі-націоналісти з підтримки Скрипника провадили курс на відрубність української мови, на штучне її обмеження, курс на мову німецьких і польських фашистів. Зміст творів Леніна сфальсифікований, спотворений і брутально перекручений. У цій «роботі» мовознавці-націоналісти спиралися на формалістичний підхід до перекладу, підхід, що живить буржуазну мовознавчу практику, зокрема шкідницьку практику українських буржуазних націоналістів» [3, с. 9]. Ця стаття, по суті, стала директивою для практики перекладу з російської мови максимально буквально. Автор публікації бере лише одну галузь – синонімію, аби продемонструвати, якими «методами» користувалися «націоналісти» для «перекручування» творів Леніна, і пояснює, що навмисне взяв таку спеціальну галузь, бо тут «шкідницька діяльність» виступала у прихованій, замаскованій формі. «У наслідок націоналістичного добору українських синонімів, протилежних змістом до російського тексту, перекладачі перекручували зміст ленінового контексту» [3, с. 16], стверджує Каганович, не передаючи того відтінку, що його слово мало в контексті твору Леніна. «Формально нібито все гаразд, бо перекладач може послатися на те, що в словнику на те чи те російське слово дано кілька українських синонімів, з яких один взятий. Але ж завдання саме в тому й полягає, щоб підшукати те слово, що найточніше віддає зміст перекладу, а перекладачі робили навпаки, а до того й шкідницькі словники добре цьому служили» [Там само]. Наведемо один з прикладів такого «перекручення», на думку автора публікації, з його ж коментарем:

«Почему Петербургский комитет не позаботился о привлечении рабочих и погубил этим начатое им же предприятие (Ленин, т. VII, с. 40)»

«Чому Петербурзький комітет не подбав про те, щоб притягнути робітників і занапастив цим почату від нього справу (Ленін, т. VII, с. 32)».

Слід було перекласти «погубив», вважає Каганович, бо «занапастив» означає, що дещо зроблено, хоча й дуже погано, тоді, коли в тексті підкреслено, що справу «погублено» [3, с. 17-18]. І робить з кількох таких прикладів висновок: «Так українські буржуазні націоналісти, що пробралися за підтримкою Скрипника до найвідповідальнішої справи – перекладу творів Леніна, приклали тут свою шкідницьку лапу» [3, с. 18]. Крім перекручення змісту через перекручений добір синонімів Каганович називає й інші методи «шкідництва»: звуження синонімічного ряду («націоналісти навмисне збіднювали українську мову»), розширення синонімічного ряду («оминання поширених українських слів і заміна їх іншими тільки через те, що зовнішньо ці слова нагадують російські») та порушення градації («в таких випадках послідовно порушували змістову і стилі-

тичну настанову ленінового контексту»). Каганович звинувачує поспіль всіх перекладачів творів Леніна в 25 томах не в тому, що переклад десь неточний, а в навмисному «шкідництві».

З аналогічними звинуваченнями в перекрученні марксизму-ленінізму контрреволюційними шкідниками в перекладах класиків марксизму-ленінізму на українську мову виступив А. Шевченко у статті «Про видання творів Леніна» у журналі «Під марксистсько-ленінським прапором»: «Шкідники-націоналісти, пролізши до редакції українського видання творів Леніна, очолюваної Скрипником, свідомо фальсифікували зміст цих творів в своїх перекладах, проводячи курс на відрубність української мови від мов братніх народів СРСР, орієнтуючи її на мову німецьких і польських фашистів. Спотворення української мови було одним із засобів контрреволюційної роботи, спрямованої на відрив України від Радянського Союзу і перетворення її на колонію міжнародного імперіалізму» [15, с. 137].

2.7 «Націоналістичне шкідництво» в перекладі творів Максима Горького Якщо критика Н. Кагановича та А. Шевченка була спрямована на переклад творів Леніна, тобто політичної літератури, то літом 1934 року з'явилися матеріали, де вже шельмували перекладачів художньої літератури. Приміром, по слідах конференції перекладачів та редакторів творів Максима Горького, що відбулася в ЦК КП(б)У влітку 1934 року, у щотижневику «Літературна газета» від 12 серпня була опублікована стаття відомого літератора Андрія Паніва «Твори О. М. Горького українською мовою», в якій «націоналістичні шкідники та контрреволюціонери, що розвинули були свою ворожу діяльність, особливо на культурному фронті, зокрема по видавництвах», обвинувачувалися в тому, що «ніяк не хотіли допустити українською мовою твори улюбленого письменника О.М. Горького в широкі маси трудящих», розповсюджуючи «різні націоналістичні брехні про його ставлення до української мови» [9, с.1]. А коли щось і випускали «під тиском радянської громадськості, то це була або шкідницька фальсифікація, за націоналістичними рецептами «подалі від оригіналу», або чистісінька халтура». Зокрема перекладачеві «Вибраних творів» О.М. Горького, виданих ЛіМ у 1932 році, Сергію Титаренку (Вільховому) (1889–1976?), до речі головному редактору «Книгоспілки» (у 1924–27 роках), останнього недержавного (кооперативного) видавництва, яке було перетворене на державне у кінці 1930 року, на той час вже засудженому у справі СВУ і засланою у Воронеж, інкримінувалося те, що він «безцеремонно виправляв, редагував, переробляв Горького», опускав «окремі слова, важкі для перекладу або не до вподоби перекладачеві, спрощуючи цим, схематизуючи відточену мову великого художника» [Там само]. Далі, вже на прикладі перекладу повісті Горького «Мати» (видана

1928 року видавництвом «Пролетар» у перекладі не названого у статті Олексі Варавви, відомого письменника, поета і редактора [про перекладацьку діяльність Варавви див. 7, с. 416-418], за редакцією Сергія Пилипенка, який перевидавався 1933, 1936, 1938, 1939, 1940 рр.) [7, с. 59], Андрій Панів показував, яким чином здійснювалося «шкідництво» стосовно перекладу творів Горького: «В перекладі повісті «Мати» того часу ми мали: «корчму» (трактир), «гендляр» (торговець), «замислено» (вдумчиво), «смак до їжі» (апетит), «напинала» (занавіски) і т. д. і т. д. За всяку ціну опускалися слова подібні до російських, вигадувалися слова, що псують і ритм, і стиль мови, як от «смак до їжі» тощо. Цим не тільки спотворювалося великого майстра й стиліста, тим збіднювалася українська мова, бо за цими рецептами заборонялося такі слова, як «красивий», «хороший», «город», «старик», «двоюрідний брат», «жалко», «похоже», «могучий». І все тільки тому, що ці слова однаково звучать і по російському, дарма, що вони є у всіх словниках, дарма, що вони звучать у живій мові широких українських трудящих мас» [9, с.1]. В самому кінці автор допису повідомляв, що лише тепер, «після розгрому націоналістичної контрреволюції на всіх ділянках культури, зокрема і на мовному фронті – читач матиме твори Горького українською мовою не спотворені, не перекручені» [Там само] і що видавництво ЛіМ розпочало готувати повну збірку творів Горького в 25 томах, а видавництво «Радянська література» до всесоюзного з'їзду радянських письменників видає за головною редакцією Михайла Кіллєра тритомник вибраних творів М. Горького: том п'єс, том оповідань і том статей та спогадів [Там само]. 25-томник Горького в нових перекладах так і не побачив світу, зате 1935 року було видано у «Дитвидаві» новий переклад повісті «Мати» (перекладач Іван Маненко). Переклад повісті Максима Горького «Мої університети», який вийшов у 1928 р. в перекладі Михайла Лебединця, колишнього боротьбіста й наркома юстиції УРСР, й за редакцією Сергія Пилипенка, також колишнього боротьбіста й директора науково-дослідного інституту літератури ім. Тараса Шевченка, що їх у 1934 році заарештовано й розстріляно, повторно у 1933 році здійснюють Марія Пилинська та її чоловік Іван Дніпровський [5]; хоча наступного, 1934 року, переклад «Моїх університетів», знову виданий тим самим харківським видавництвом «Література і мистецтво», містить лише ім'я Марії Пилинської [Там само], адже твори померлого від сухот цього року Івана Дніпровського відразу після його смерті заборонені як ворожі радянській офіційній лінії в літературі.

2.8. Касяненко про те, як Пилипенко «перекручував» Шолохова Ще однією погромницькою публікацією стала стаття «Як Пилипенко перекручував Шолохова», в якій автор, відомий державний діяч, журналіст, перекладач і авіаконструктор

Євген Касяненко [про Касяненка як перекладача див. 7, с. 418-425], повідомляє, що «незадовго до викриття контрреволюціонера Пилипенка» той здав до видавництва ЛіМ свій переклад «Піднятої цілини» Михайла Шолохова, який йому [Касяненку] видавництво доручило переглянути. Глибоке вивчення перекладу навело автора публікації на думку, що «Пилипенко зіпсував його навмисне» [6, с. 1]. Касяненко далі розкриває систему методів, які Пилипенко застосовував, «викривляючи» Шолохова: «Система методів, вжитих Пилипенком у процесі цього псування, відзначається немалою різноманітністю: тут і перекирення політичного змісту окремих місць, і зниження стилю образів, і нацдемівщина, і безпardonне насипання нарочитих русизмів, і вульгаризація, і розперезана халтура і т.д. і т.і.» [Там само]. Як приклад політичного перекирення Касяненко наводить наступний приклад: «Коли Шолохов пише про куркуля, що він щось «наживал», то Пилипенко перекладає «дбав», підсилюючи тим зв'язане з «наживанням» поняття експлуатації куркульськими теоріями «дбання» [Там само]. На думку автора публікації, шкідники на кшталт Пилипенка, «слова спільних коренів з руською мовою заміняють вигаданими словами, напр. «мережа» замість «сітки», «з'ясовувати» замість «пояснювати, роз'яснювати, вияснювати» [Там само]. (Закиди – голослівні, бо в українській мові слово «мережа» означає «сіть з великими вічками»). З іншого боку, Пилипенко та інші шкідники обвинувачуються у тому що «після того, як партія завдала їм удара й на мовному фронті» вони «заміняють русизмами безліч загальноживаних українських слів, ледве тільки їхні корені не спільні з руськими», метою викликати невдоволення читачів і ширити «поголоски, що до цього їх змушує партія, ведучи лінію на русифікацію української мови» [Там само]. Наприклад, у Пилипенка Касяненко знаходить такі «русизми» «Покрасити, обидили, швейна машина, протравлювати (зерно), пучок, бурий, набухали (жили), сустав, нетель (ялівка), получил, в'юк» і безліч інших. А ще Пилипенко «залишає без перекладу всі жаргонізми Шолохівських героїв, от як «мысля», «жизня»». Тут метою є зниження образу, «подати такою «репаною мужвою» і Нагульнова, і Размьотнова, і Майданнікова і всю решту настільки рідного нам активу грем'яченського колгоспу ім. Сталіна» [Там само]. А ще Пилипенко не забуває, однак, і націоналістичної «словесності» (нацдемівщина). «Так він пише «рівчак» замість «канава», «забити» замість «убити», «офіційний», хоч – як «беззмінному» членові правописних комісій – йому добре відомо, що треба писати «офіціальний», «лиця» замість «щоки», «водночас» замість «одночасно» і нарешті замість «факела» – «смолоскип», що так яскраво освітлює безнадійну тупоту українського шовінізму, зокрема на мовному фронті». Згідно з Касяненком, шкідництво в художньому перекладі можливе кількома

способами: «перекиренням і знеціненням образів автора; каліченням усталеної фразеології; погіршенням усталеного граматичного модуля; безпardonною халтурою в відношенні до лексики» і, зв'язно, Пилипенко «йде всіма цими лініями». «Зіпсута й перекирена» всіма цими методами «Піднята цілина» мусила стати, як стверджує Касяненко, «директивним зразком з боку класового ворога на те, як треба псувати перекладну українську радянську літературу надалі». І Касяненко робить висновок, що, убиваючи своїм шкідницьким перекладом «Підняту цілину» як видатний революційний твір, що мав йти десятками тисяч тиражу, убиваючи її художність і через те силу її впливу, класовий ворог напевне сподівався проскочити в щілину тої неуважності до перекладної літератури, що панувала досі в літературних і видавничих колах» [Там само]. Та плани Пилипенка, як зазначає Касяненко зазнали провалу, бо «чітка партійна лінія як проти націоналістичних перекирень, так і проти русифікаторства, – що його, напр., намагався прослідкувати в виданнях Партвидаву згодом виключений з партії Трикоз, проти халтури й безпорадності малописьменних перекладачів, що через цю свою малописьменність знижують художню, а тому й політичну вартість творів художньої літератури, – ця лінія є незламною запорукою тому, що наша перекладна література стане нарешті на тверді ноги та посяде належне їй місце серед інших знарядь соціалістичної перебудови свідомості народних мас та виховання їх у дусі пролетарського інтернаціоналу» [Там само].

Звісно, що переклад Сергія Пилипенка «Піднятої цілини» (1 тому, бо 2 том ще не був Шолоховим написаний) світу не побачив. Натомість «Піднята цілина» цього ж, 1934, року вийшла у перекладі Євгена Касяненка у тому ж ЛіМі. У виправленій редакції «Держлітвидав» перевидав переклад вже наступного року. Того ж року вийшов друком у «Дитвидаві» новий переклад, виконаний Степаном Ковганюком.

2.10 Припинення кампанії У 1935 році критичні матеріали, де б перекладачів звинувачували у шкідництві, припиняють з'являтися. Відтепер репресовані перекладачі перетворюються на орвелівських «не осіб»: їх уже не критикують, а взагалі не згадують, бо заборонено, а книги перекладені ними вилучаються з торговельної мережі та бібліотек. Та трагічно склалися долі не лише перекладачів, яких критикували за «націоналістичне шкідництво» в перекладі, але й пропагандистів-організаторів кампанії та обвинувачів. Наум Каганович, Іван Кулик, Андрій Хвиля, Михайло Кіллерог, Андрій Панів, Євген Касяненко – всі вони – жертви сталінських репресій, всі були страчені під час «великого терору» у 1937-38 рр.

2.11 Нові переклади та редакції Ці публікації, які звинувачували перекладачів не в тому, що переклад десь є неточним, а в шкідництві та в контрреволюції, спричинили масове переписування вже

існуючих перекладів, у тому числі й із західноєвропейських мов. Порівняння текстів перекладів 1920-х років з перекладами тих самих творів середини 1930-х, здійснене нами спільно з Ладодою Коломієць [17] на прикладі українських перекладів роману *The Gadfly* Етель Ліліан Войнич («Гедзь» в українському перекладі Марії Лисиченко 1929 року / «Овід» в українському перекладі Марії Рябової 1935 року) та романів *Martin Eden* (в перекладах Дмитра Лисиченка (1930) та Марії Рябової (1936)) та *The Iron Heel* Джека Лондона («Залізна п'ята» у перекладі Володимира Троціні (1928) та анонімних 1933 року (за редакції Ю. Збарської) і 1959 року (без імені редактора), наочно доводять справедливості наступних висновків: нові переклади та редакції «очищаються» від «архаїчних» та питомо українських слів, що повертали до національної історії, та «чужорідних» елементів (скажімо, лексика польського чи німецького походження проголошувалася

фашистською); натомість заборонені слова та граматичні форми замінялися на «інтернаціональні» сучасні слова та конструкції з російської мови. А ще цей аналіз доводить доцільність позначення Г. П. Кочуром початку 1930-х років точкою відліку для нового періоду [8], періоду переходу від суто українського перекладу до русифікованого.

3. Висновки В середині 1930-х років сталінський режим відверто диктує не лише вибір текстів для перекладу, вибір джерельних мов, але й сам перекладацький метод, а критика результатів роботи перекладача нерідко зводиться не до того, що переклад поганий або має певні недоліки, а до прямих звинувачень у шкідництві та контрреволюції. Публікації із звинуваченнями у бік «перекладачів-націоналістів» породжують таку ситуацію, коли нещодавно перекладені тексти заноно перекладають українською, щоб наблизити їх до російської мови. У такому ж напрямі редагуються

Таблиця 1

Порівняння першої сторінки українських перекладів Марії Лисиченко (1929) та Марії Рябової (1935) з російським перекладом Наталії Волжиної (1958) роману Етель Ліліан Войнич *The Gadfly*

«Гедзь» (1929) пер. Марії Лисиченко	«Овід» (1935) Пер. Марії Рябової	«Овод» (1958) Рос. пер. Наталії Волжиної
«Артур сидів у <u>книгозбірні</u> духовної семінарії в Пізі, проглядаючи купу <u>писаних казань</u> ».	«Артур сидів у <u>бібліотеці</u> духовної семінарії в Пізі і переглядав купу <u>рукописних проповідей</u> ».	«Артур сидел в <u>библиотеке</u> духовной семинарии в Пизе и просматривал стопку <u>рукописных проповедей</u> ».
«Це був голос природженого <u>промовця</u> , багатий на відтинки.	«Це був голос природженого <u>оратора</u> , багатий на відтинки.	. . .»Это был голос природждённого <u>оратора</u> , гибкий, богатый оттенками...»
«« <u>Ісціління лепрявого</u> » ось воно. – Артур перейшов кімнату тим <u>оксамитним</u> кроком...»	«« <u>Про зцілення прокаженого</u> » – ось вона! Артур перейшов кімнату тим <u>м'яким нечутним</u> кроком...»	«« <u>Об исцелении прокажённого</u> » – вот она! Артур подошёл к Монтанелли <u>мягкими, неслышными шагами</u> ...»
« <u>Цілюче зілля</u> ще й досі <u>розливає свої пахощі</u> погожими літніми вечорами, та ніхто вже не збирає його на лікування. Щілини стелених <u>плитняком</u> стежок поросли дикою <u>петрушкою й орликами</u> , а <u>криниця</u> посеред двору ховалась у буйних зарослях папороті й <u>кур-зілля</u> . Троянди здичавіли й <u>перетинали рясними паростками</u> стежку. На грядках <u>полум'ям горів пишній червоний мак</u> ».	«Але <u>запахні трави</u> все ще <u>цвіли</u> в тихі літні вечори, хоч ніхто вже не збирав їх на ліки. <u>Дерен</u> пробився в щілинах між <u>плитами</u> , і <u>колодязь</u> серед двору заріс папороттю. Троянди здичавіли, і їх довгі, <u>поплутані стебла повзли</u> через стежки; на грядках <u>червоніли маки</u> ».	«Но <u>душистые травы</u> все ещё <u>благоухали</u> здесь в мягкие летние вечера, хотя уже никто не собирал их для лекарственных целей. Теперь между каменными плитами дорожек пробивались усики <u>дикой петрушки</u> и водосбора. Колодец среди двора зарос папоротником. Запущенные розы одичали; их длинные <u>спутанные ветки</u> тянулись по всем дорожкам. Среди букса <u>алели большие красные маки</u> ».
« <u>Юлія</u> мене <u>з глузду зведе</u> ».	« <u>Джулі</u> довела б мене <u>до божевілля</u> ».	« <u>Джули</u> довела бы меня <u>до сумасшествия</u> ».
«– Адже мені вісімнадцять років і я <u>вправі</u> робити що хочу. <u>Опріч того</u> , ми лише <u>зведенята</u> й я не вважаю, що мушу коритися йому».	«– Мені вже вісімнадцять років, і я <u>можу</u> робити, що хочу. <u>Зрештою</u> , він мені лише <u>зведений брат</u> . Не знаю, чому я повинен йому коритися».	«– Мне уже восемнадцать лет, и я <u>могу</u> поступать как хочу. <u>К тому же</u> Джеймс ведь мне только <u>сводный брат</u> , и я вовсе не обязан подчиняться ему».
«– Вночі я встав і пішов до матеріного <u>покою</u> <u>Прикляк навколюшки</u> й чекав <u>цілісіньку ніч</u> ».	«– Вночі я встав і пішов у матеріну <u>кімнату</u> Я <u>опустився на коліна</u> і чекав – <u>цілу ніч</u> ».	«– В ту ночь я поднялся с постели и пошёл в <u>комнату</u> матери. ... Я <u>упал на колени</u> и ждал – <u>всю ночь</u> ».

і переписуються й старі переклади, що призначені для перевидання. Переклади українською з російської, які на цей час займають домінуюче положення в українській літературній полісистемі і нерідко служать «зразком» для створення «оригінальних» творів українською мовою у відповідності з каноном соцреалізму – «радянської літератури українською мовою», на догоду режимові стають буквалистськими, а переклади західних творів українські перекладачі часто здійснювали вже не з оригіналів, а з російських перекладів, що погіршувало якість та достовірність українських текстів, а коли здійснювали з оригіналів, то допускали чималу вільність. Всі актори перекладацького процесу (переклада-

чі, редактори та стилістичні редактори, цензори, видавці, внутрішні рецензенти тощо) відтепер діють зовні єдиним злагодженим колективом з чітко визначеними цілями. Перекладацька діяльність в Україні в період з середини 1930-х по середину 1950-х не мала можливості розвиватися природним шляхом, потрапивши під цілковитий контроль ВКП (б), яка, як і за інших тоталітарних режимів, стала, користуючись термінологією Андре Лефевра [4], недиференційованим покровителем літературної системи в СРСР і в Україні зокрема.

Перспективу у подальших дослідженнях убачаємо в дослідженні механізмів змін норм перекладу в різні періоди української перекладацької традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азов А. Поверженные буквалисты: Из истории художественного перевода в СССР в 1920-1960-е годы. Москва: Высшая школа экономики, 2012.
2. Від редакції. Мовознавство. 1934. №1. С.3-6.
3. Каганович Н. А. Націоналістичні перекручення в українських перекладах творів В. І. Леніна. Мовознавство. 1934. № 2. С.9-33.
4. Кальниченко О. А., Зарубіна З.В. Концепція перекладу Андре Лефевра та її термінологія. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Романо-германська філологія. Methodика викладання іноземних мов. 2014. № 1102, вип. 77. - С. 210-218.
5. Кальниченко О.А., Зарубіна З.В. Повторні переклади в Україні у 1920-і – 1950-і роки. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. 2017. Вип. 154. Серія: Філологічні науки. С. 336–343.
6. Касяненко Є. Як Пилипенко перекручував Шолохова. Літературна газета. 1934. 20 серпня. С.1.
7. Коломієць Л. Український художній переклад 20-х – 30-х років. Вінниця: Нова Книга, 2015.
8. Кочур Г.П. Здобутки і перспективи. Всесвіт, 1968. №1. С. 92-97.
9. Панів А. Твори О.М. Горького українською мовою. Літературна газета. 1934. 12 серпня. С.1.
10. Сталін Й.В. Звітна доповідь XVII з'їздові партії про роботу ЦК ВКП (б): (26 січня 1934 року) Твори: В 13 т. - Київ: Укрполітвидав, 1949. - Т. 13. - С. 283-374.
11. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. К.: Факт-Наш час, 2006. 344 с.
12. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / упорядн. Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; за ред. Л. Масенко. Київ: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2005.
13. Хм-кий А. Забута ділянка літератури: нарада перекладачів художньої літератури. Літературна газета. 1933. 10 грудня. С. 4.
14. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941) : стан і статус. Чернівці : Рута, 1998.
15. Шевченко А. Про видання творів Леніна українською мовою. Під марксистсько-ленінським прапором. 1935. № 5. С. 137-139.
16. Branderberger D., Dubrovskiy A. "The people need a tsar": The emergence of National Bolshevism as Stalinist ideology, 1931–1941. *Europe-Asia Studies*. 1998. No. 5. P. 873-892.
17. Kalnychenko O., Kolomyiets L. Translation in Ukraine during the Stalinist Period. *Translation under Communism / C. Rundle, A. Lange and D. Monticelli (eds.)*. Basingstoke: Palgrave MacMillan (in print).
18. Mace J. E. *Socialist and Communist Models, Ukrainian Statehood in the Twentieth Century: Historical and Political Analysis*. Kyiv: Political Thought, 1996. P. 3-38.
19. Plokhy S. *Lost Kingdom: The Quest for the Empire and the Making of the Russian Nation*. New York: Basic Books, 2017.
20. Rundle C. *History through a Translation Perspective. Between Cultures and Texts: Itineraries in Translation History / Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (eds)*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2011. P. 33-43.
21. Witt S. *Arts of Accommodation: The First All-Union Conference of Translators, Moscow, 1936, and the Ideologization of Norms. The Art of Accommodation: Literary Translation in Russia/ eds. Leon Burnett and Emily Lygo*. Oxford: Peter Lang, 2013. P. 141-184.

REFERENCES

1. Azov, Andrei (2012) *Poverzhennye bukvalisty: Iz istorii khudozhestvennogo perevoda v SSSR v 1920-1960-e gody* [The defeated literalists: From the history of literary translation in the USSR 1920-1960s], Moscow: Vysshiaia shkola ekonomiki.
2. Branderberger, David and Aleksandr Dubrovskiy (1998) "The people need a tsar": The emergence of national Bolshevism as Stalinist ideology, 1931–1941", *Europe-Asia Studies*, No. 5: 873-892.
3. Editorial (1934). *Movoznavstvo* No 1. P. 3-6.

4. Kahanovych, Naum (1934): "Natsionalistychni perekruhennia v ukrayins'kykh perekladakh tvoriv Lenina" [Nationalistic Distortions in Ukrainian Translations of Lenin's Works], *Movoznavstvo* No. 2. : 9-24.
5. Kalnychenko Oleksandr and Zinaida Zarubina (2014) "Kontsepsiia perekladu Andre Lefevra ta yii terminolohiia" [*André Lefevre's Conception of Translation and Its Terminology Explained*]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Ser.: Romano-hermanska filolohiia. *Metodyka vykladannia inozemnykh mov*. No 1102, Issue 77. C. 210-218.
6. Kalnychenko, Oleksandr and Zinaida Zarubina (2017) "Povtorni pereklady v Ukraini u 1920-i – 1930-i roky" [Retranslations in Ukraine in the 1920s–1930s]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho depzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*. Seriiia "Filolohichni nauky" [Proceedings of the Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Series "Philological Sciences". Issue 154. :336–343.
7. Kalnychenko, Oleksandr and Lada Kolomiyets (in print) "Translation in Ukraine during the Stalinist Period." Translation under Communism/ C. Rundle, A. Lange and D. Monticelli (eds.). Basingstoke: Palgrave MacMillan.
8. Kasianenko, Yevhen (1934) "Yak Pylypenko perekruhuvav Sholokhova" [How Pylypenko Distorted Sholokhov], *Literaturna Hazeta* [Literary Newspaper], August 20: 2.
9. Khm-kyi, A. (1933) "Zabuta dilianka literatury: Narada perekladachiv khudozhnioi literatury, Kharkiv, 17 lystopada" [The Neglected Field of Literature: Conference of Fiction Translators, Kharkiv, November 17], *Literaturna Hazeta* [Literary Newspaper], December 10: 4.
10. Kochur, Hryhoriy (1968) "Zdobutky i perspektyvy" [Achievements and Prospects], *Vsesvit* No.1: 92-97.
11. Kolomiyets, Lada (2015) *Ukraiinskyi khudozhnii pereklad ta perekladachi 1920-30-kh rokiv: Materialy do kursu "Istoriia perekladu"* [Ukrainian Literary Translation and Translators in the 1920s-30s: "History of translation" course materials]. Vinnytsia, Nova Knyha.
12. Mace, James E.(1996) "Socialist and Communist Models", *Ukrainian Statehood in the Twentieth Century: Historical and Political Analysis*, Kyiv: Political Thought: 3-38.
13. Masenko, Liudmyla (ed.) *Ukrayins'ka mova u XX storichchi: istoriya lingvocydu. Dokumenty i materialy*. [The Ukrainian Language in the 1900s: the History of Linguocide]. Kyiv: Vyd. dim Ky`yevy-Mohylyans'ka akademiya, 2005.
14. Paniv, Andriy (1934) "Tvory O.M. Gorkoho ukraiins'koiu movoiu: Pro potrebu novykh perekladiv, vi'nykh vid "natsionalistychnykh" perekruhen" [O.M. Gorky's works in Ukrainian: On the exigency of retranslations free from "nationalistic" distortions], *Literaturna Hazeta* [Literary Newspaper], August 12: 1.
15. Plokhly, Serhii (2017) *Lost Kingdom: The Quest for the Empire and the Making of the Russian Nation*. New York: Basic Books.
16. Rundle, Christopher (2011) "History through a Translation Perspective" in *Between Cultures and Texts / Entre les cultures et les textes : Itineraries in Translation History / Itinéraires en histoire de la traduction*. With an Introduction by Theo Hermans / Avec une introduction de Theo Hermans. Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (eds). Frankfurt am Main, Peter Lang: 33-43.
17. Shevchenko A. (1935) "Pro vydannia tvoriv Lenina ukraiins'koiu movoiu" [On the publishing of Lenin's works in Ukrainian], *Pid Markso-Lenina praporom* [Under the Banner of Marx-Lenin], No. 5: 137-139.
18. Shevelov, George Y. (1989) *The Ukrainian Language in the First Half of the Twentieth Century(1900–1941): Its State and Status*. Cambridge: Harvard UP.
19. Stalin J.V. (1949) "Zvitna dopovid` XVII z'yizdovi partiyi pro robotu CzK VKP(b): (26 sichnya 1934 roku)" [Report to the Seventeenth Party Congress on the Work of the Central Committee of the All-Union Communist Party (Bolsheviks): January 26, 1934] *Tvory` : V 13 t.* [Works: in 13 volumes] - Ky`yiv: Ukrpolitvydav. - vol. 13 : 283-374.
20. Strikha, Maksym (2006) *Ukraiinskyi khudozhnii pereklad: Mizh literaturoiu i natsiietvorenniam*. [Ukrainian Literary Translation: Between Literature and Nation-Making] Kyiv: Fakt. /Nash chas.
21. Witt, Susanna. "Arts of Accommodation: The First All-Union Conference of Translators, Moscow, 1936, and the Ideologization of Norms". *The Art of Accommodation: Literary Translation in Russia/*. Leon Burnett and Emily Lygo (eds.). Oxford: Peter Lang, 2013. : 141-184.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Кальниченко Александр Анатольевич – доцент, доцент кафедры переводоведения имени Николая Лукаша Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина; e-mail kalnychenko@ukr.net; ORCID:<http://orcid.org/0000-0001-7808-357X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=8JmNv3wAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE:https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Kalnychenko3

Кальниченко Наталья Николаевна – старший преподаватель кафедры языковой подготовки 2 Учебно-научного института международного образования Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина; e-mail: kalnychenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-1022>

Kalnychenko Oleksandr – Associate Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail kalnychenko@ukr.net; ORCID:<http://orcid.org/0000-0001-7808-357X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=8JmNv3wAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE:https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr_Kalnychenko3

Kalnychenko Natalia – Senior Lecturer at Language Training Department 2 of Institute of International Education for Study and Research of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: kalnychenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-1022>